

Otázniky nad pôvodom ideových motívov kolaborácie kňazov s komunistickým režimom

Branislav Michalka

5. októbra 2021 ✝ Cirkev

Pre väčšinu katolíkov je postava kňaza v časoch komunistickej diktatúry spojená s predstavou boja za vieru a Cirkev, proti ateistickému režimu. Táto vo väčšej miere realite zodpovedajúca predstava, naráža na fakt kolaborácie, ktorý nemožno prehliadať a bagatelizovať, pretože v konečnom dôsledku počty duchovných osôb, ochotných spolupracovať na budovaní „lepšieho sveta“ a „pokrokovej budúcnosti“ predstavovali síce menšinu, ale neboli až také zanedbateľné, ako by sme si možno želali. A motívom tejto ochoty nebol vždy len elementárny strach.

Minister zdravotníctva Josef Plojhar počas svojho prejavu

zdroj: wikimedia commons.org – Bundesarchiv, Bild 183-58823-0005 / Löwe / CC-BY-SA 3.0

Pokiaľ by sme chceli rozdeliť motívy duchovných, podieľajúcich sa určitým spôsobom na konsolidácii komunistického režimu, mohli by sme hovoriť o: strachu, diplomacii, konjunkturalizme a ideovej spriaznenosti. Odpor voči režimu sa dá potom rozdeliť na aktívny a trpný, čiže pasívny.

Motív strachu bol pri kolaborácii pravdepodobne najčastejší a pochopiteľný. Rovnako pochopiteľné, pod zorným uhlom poznania ľudskej slabosti, sú aj motívy ziskuchtivé a prospechárske. Za typickú ukážku tohto typu kňaza zvyknú historici pokladať v rámci Československa Josefa Plojchara, ktorý sa stal v komunistickom režime ministrom zdravotníctva, a údajne mal veľkú slabosť pre ženy a alkohol. Motívy diplomatické, v štýle niečo za niečo, alebo ako písal súdruh Husák národnému umelcovi Karlovi Gottovi: *My vám, vy nám*, patrili zaiste tiež k tým častejším a dnes aj najčastejšie ospravedlňovaným. V podstate najmenej zmieňovaným motívom býva určitá ideová spriaznenosť, čiže skutočná afinita kňazov k sociálnej utópii, revolučným postojom a k hľadaniu „raja“ už tu na zemi. Pritom tento motív nemusí byť zďaleka taký zanedbateľný.

Nemusíme hneď hovoriť o kňazoch, ako bol P. Bohuslav Černocký, ktorý bez okolkov a rovno vstúpil po roku 1945 do *Komunistickej strany Československa*, taký bol nadšený z budovania nového sveta. Avšak

domnievať sa, že všetci z 1 500 československých kňazov, ktorí podpísali vyhlásenie Vatikánom odsúdenej komunistickej *Katolíckej akcie* alebo 450 kňazov-delegátov na *Konferencii vlasteneckých duchovných*, tam boli dotiahnutí v reťaziach a so samopalmi na sluchách, zrejme tiež nebude úplne zodpovedať pravde.

Zaiste, mnohých odrádzala brutalita režimu, avšak nebola to práve táto brutalita, ktorá ich uchránila pred spoluprácou omnoho intenzívnejšou, a predovšetkým vrúcnejšou a chápujúcou? Ako analogický príklad nám môžu poslúžiť dnešní duchovní, kolaborujúci s „pokrokovým“ svetom, s novými trendmi v oblasti sexuálnej morálky, rôznymi sociálnymi utópiami, pochybnými environmentálnymi koncepciami a nadšene ohlasujúci novú ekonomiku, novú zelenú spoločnosť alebo nové vzťahy medzi ľuďmi a národmi, postavené na podozrivo sekulárnych termínoch, ktoré sme predtým čítali práve v príručkách komunistického revolučného hnutia.

Môžeme s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať, že pokiaľ by sa dnešný nový režim, ktorý sa nám zhmotňuje priamo pred očami, ukázal byť podobne brutálnym ako jeho starší komunistický brat, množstvo duchovných, ktorí dnes surfujú na vlne pokroku, pomaly a nenápadne vyskočí z rozbehnutého ideologického vlaku. A o niekoľko desiatok rokov už bude všetko zabudnuté a premĺčané.

V skutočnosti aj doba minulá priniesla rovnaký typ duchovných a namýšľať si, že po I. svetovej vojne, ktorá naplno otvorila stavidlá pokroku, medzi duchovenstvom nekolovali podzemné idey založené na ľavicových, liberálnych a modernému svetu priaznivo naklonených ideológiách, je skôr známkou nedostatku informácií, než poznania reality. Nie nadarmo sa v povojnovom novovzniknutom Československu vytvorila heretická Československá cirkev, ktorá sa čoskoro zaplnila odpadnutými katolíckymi kňazmi. Ciele boli jasné: zrušenie celibátu, liberalizácia teológie, prst na tepe doby.

Zaiste, slovenskí katolíci sa môžu utešovať, že ich kňazi sa zapojili do tohto hnutia minimálne. Avšak, je tu zase otázka: bolo to tak preto, lebo im boli tieto idey cudzie alebo preto, že videli odpor a nezáujem bežných veriacich? Prípad kňaza Ferdiša Jurigu, ktorý na podporu daného trendu vystupoval veľmi aktívne, a len sklamanie a následná úvaha nad jeho nepopulárnosťou na Slovensku ho zrejme uchránila od osudného kroku, hovorí jasnou rečou. A je to náhoda, že v delegácii československých pokrokových kňazov, požadujúcich zrušenie celibátu, ktorí odišli do Vatikánu po vzniku Československa, bol aj jeden z prvých troch slovenských biskupov, Marián Blaha, v tom čase hlavný tajomník *Spolku sv. Vojtecha*? Ani slovenskí duchovní neboli možno zďaleka takí imúnni k pokrokovým ideám, ktoré sa po roku 1945 transformovali a zhmotnili do komunistického režimu. Ich duše boli naladené revolučne, teologicky liberálne a sociálne utopicky, možno viac, než im národná klíma a tlak Vatikánu umožňovali dať najavo.

Tieto revolučné nálady v duchovenstve sa nakoniec ukázali aj tam, kde by to mnohí čakali najmenej – v období Slovenského štátu. Ten je popisovaný pokrokovými historikmi ako stelesnenie konzervatívnej reakcie, avšak v skutočnosti obsahoval silný sociálno-revolučný náboj, dlhodobo pestovaný v idei slovenského „*národa želiarov*“ a umocnený dvadsiatimi rokmi adorácie masarykovskej demokratickej „*svetovej revolúcie*“, ktorá zanechala výrazné stopy v myslení aj slovenských duchovných. Všimnime si, ako často sa napríklad kňaz a tomistický (!) filozof Cyril Dudáš v pojednaní *O rovnosti* odvoláva na T. G. Masaryka! A to ide o knihu vydanú po roku 1945, keď už masarykovská hystéria zďaleka nebola taká intenzívna. Alebo, žeby Cyril Dudáš v knihe napísanej zrejme v roku 1945 a vydanej v roku 1946 zle odhadol,

čo sa bude v obnovenom režime vyžadovať?

Minister zdravotníctva Josef Plojchar

zdroj: wikimedia commons.org – Bundesarchiv, Bild 183-T00826 / Rudolph / CC-BY-SA 3.0

Tieto trendy boli u slovenských kňazov kompenzované skôr nacionálnou averziou k Prahe, než odmietaním revolúcie a pokroku. Onen ideový náboj sa v roku 1939 otvorene pomenovával ako revolučný, vznik nového štátu sa v novom sneme nazýval otvorene revolúciou a očakávali sa aj revolučné kroky. A to tak na poli sociálnom, ako aj duchovnom. V duchu vypätého nacionalizmu mal byť prekonaný úzky konfesionalizmus, oddeľujúci Slovákov katolíckeho a evanjelického vyznania a v praxi, ako sa ukázalo, sa experimentovalo aj na poli kňazskej morálky.

Pre niekoho, kto sa zaoberá dejinami slovenského katolíckeho myslenia, je zaiste šokujúce zistiť, že kňazi pohybujúci sa na duchovnej špici Slovenského štátu, mali v značnom počte problémy s dodržiavaním kňazského celibátu. Pritom išlo o ľudí, ktorí boli považovaní za duchovné opory režimu. Spomeňme Dr. Štefana Polakoviča, ktorý bol považovaný za jedného z ideológov režimu, autora spisu *Tisova náuka* a propagátora filozofie Mauricea Blondela, vtedy Vatikánom odsudzovaného intuitivistu. Jeho problémy s celibátom vyústili do rezignácie na kňazstvo, následný sobáš a odsúdili ho v emigrácii na izoláciu. Avšak len do 60. rokov, keď nové trendy po II. vatikánskom koncile urovnali jeho krivolakú cestu.

Rovnaký údel si však vybral aj popredný slovenský tomista Maximilián Chladný-Hanoš (vyučoval morálku a pastorálnu teológiu!), či predstaviteľ filozofie sociálneho korporativizmu a stavovského štátu Michal Salatňay. To, čo je ešte pochopiteľné u blondelistu Polakoviča, o to viac ohromuje u týchto vyprofilovaných tomistov. O výstrelkoch Rudolfa Dilonga, barda slovenskej katolíckej moderny radšej pomlčme. Určité trendy, smerujúce k teologickej uvoľnenosti, podmienené zrejme morálnou rozkolísanosťou a vedúce k ľavicovo-demokratickým utopickým očakávaniam, teda zrejme neboli medzi slovenským duchovenstvom až také zriedkavé a pravdepodobne čakali len na vhodnú príležitosť k realizácii.

Po roku 1945 boli samozrejme všetci vydesení z brutality „osloboditeľov“, avšak nie až takí úplne vydesení z ich ideového zázemia. Minimálne hľadali styčné body. Napríklad v časopise *Verbum*, vydávanom košickými dominikánmi a počas Slovenského štátu tak zapálenom pre vtedajší režim, sa po roku 1945 objavilo niekoľko článkov, ktoré pod plášťom panslovenskej myšlienky odrazu začali hľadať kladné prvky Sovietskeho zväzu a monitorovali so sympatiami činnosť komunistických strán na Západe.

Je symptomatické, že tento trend prišiel v čase tesne po vojne, keď komunistický režim ešte nevytiahol zo svojho kúzelnického klobúka neočakávaného zajaca brutality. Čoskoro po precitnutí, zrejme podobne ako

množstvo osvietenských kňazov slovenskej národnosti po výčinoch Francúzskej revolúcie, väčšina katolíckych kňazov pochopila, že im Komunistická strana chystá krátky koniec a bolo po sympatiách. Bolo by však po nich aj keby takýto naplánovaný osud nerozpoznali? A postavili by sa potom plne za protikomunistickú politiku Vatikánu?

A nakoniec tu máme kolaboráciu spadajúcu do obdobia po II. vatikánskom koncile a pomenovanú podľa encykliky pápeža Jána XXIII. *Pacem in terris*. Bola afinita, tentokrát z druhej strany, z komunistickej, voči novému trendu úplne náhodná? A nebolo zmätenie kňazov voči novej vatikánskej *Ostpolitik* skôr výrazom osobnej trpkosti skúsenosti s komunistickým režimom, než skutočne striktným ideovým odporom k novému trendu, ktorý aktívne na Západe preberal do svojho slovníka pojmy dovtedy vyhranené pre ľavicovú ideológiu?

Po hlbšom a dôkladnejšom preskúmaní postojov slovenských kňazov, a to datujúc od konca 18. storočia až po súčasnosť, by sme pod náterom dodatočne upravovaných „konzervatívnych“ názorov, rozpoznali možno viac príbuznosti k dobovým trendom, než by bolo ľuďom so skutočne konzervatívnymi politickými názormi a verným tradičným teologickým doktrínam, milé. Avšak podobne, ako môžeme pozorovať na slovenskej katolíckej scéne výrazné typy duchovných, ktorí dnes neváhajú chytiť príležitosť za pačesy a dúchať z plných pľúc do pokrokovej trúby, tak by nás to nemalo prekvapovať ani u tých duchovných v minulosti, ktorých od úplného prílňutia k ľavicovým a liberálnym trendom zachránila skôr samotná Komunistická strana, než vlastné názory a očakávania.

A preto nie je vhodné nazerať na súčasný stav slovenskej cirkvi, ako na niečo bez koreňov a kontinuity. Bez idealizácie slovenského duchovenstva, ktorému bola prisúdená v kánone národného obrodzenia striktné pozitívna rola, by sme možno uvideli javy kopírujúce západné trendy. Javy infiltrácie duchovenstva pokrokovými ideami, ospravedlňované tým, že boli v konečnom dôsledku zapriahnuté do povozu národnej veci.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/otazniky-nad-povodom-ideovych-motivov-kolaboracie-knazov-s-komunistickym-rezimom/>